

Ольга Школьна Olga Shkolna

доктор мистецтвознавства, професор, завідувач
кафедри образотворчого мистецтва Київського
університету імені Бориса Грінченка

Doctor in Art Studies, Professor, Head of the
Department of Fine Art, Borys Grinchenko Kyiv
University

e-mail: dushaorchidei@ukr.net orcid.org/0000-0002-7245-6010

Методологічні засади здійснення наукового дослідження за спеціальністю 023 — «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»

Methodological Bases of Conducting a Scientific Research under the Specialty 023 — “The Fine Arts, Decorative Art, Restoration”

Анотація. Стаття присвячена розгляду методологічних засад здійснення наукових досліджень з мистецтвознавства за новим шифром 023. Оскільки паспорта до цієї спеціальності, за якою вже ведеться підготовка у багатьох аспірантурах і докторантурах України, ще не розроблено, постає питання і щодо її змісту, і щодо відповідної методології досліджень. Зважаючи на специфіку цієї проблематики, обумовленою одночасно трьома напрямками діяльності, зазначеними у назві спеціальності, а саме — образотворчим мистецтвом, декоративним мистецтвом, реставрацією, можна говорити про три окремі спеціалізації та необхідність пошуку для них універсального методологічного наукового інструментарію. Крім того, відсутність окремої спеціальності з теорії та історії мистецтва, як це прийнято у деяких державах пострадянського соціуму, вимагає також відповідних додаткових положень паспорта цієї спеціальності.

Ключові слова: методологія, образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, мистецтвознавство, Україна, 2020–2021 рік.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Останнім часом напрями роботи аспірантур та докторантур України в галузі мистецтвознавства було реформатовано. З осені 2015 року замість звичних трьох шифрів 26.00.01 — «теорія та історія культури» (галузь знань мистецтвознавство), 17.00.05 — «образотворче мистецтво» та 17.00.06 — «декоративно-прикладне мистецтво» з'явилася об'єднана нова спеціальність 023, що відповідно до нового класифікатора професій дозволяє готувати фахівців у галузі образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва та реставрації.

Оскільки паспорта до цього шифру від МОН України ми не маємо, то і не до кінця зрозуміло, що вимагатиме ДАК при прийомі кінцевого результату у підготовлених фахівців за означеним напрямом. Тим часом, із 2021 року сутність розкриття тем докторів філософії та докторів наук із шифру 023 буде розглядатися як виконані кваліфікаційні роботи з відповідним науковим інструментарієм, що дозволятиме їм присуджувати відповідні наукові ступені. У зв'язку з цим питання наукового апарату, необхідного

для написання теоретичної частини таких робіт, досі лишається не лише відкритим, а й надзвичайно актуальним у зв'язку з ситуацією, коли до фінішу у розв'язанні таких проблем лишився тільки один рік.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання порушеної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячено статтю. Загалом, проблеми методології досліджень в галузь гуманітарних наук розглянуті у праці В. Шейка та Н. Кушнарєнко «Організація та методика науково-дослідницької діяльності» (Київ, 2011) [7]. Однак, цю працю було розроблено без прив'язки до конкретних спеціальностей, тому вона дозволяє зрозуміти лише суть основних вимог до методології написання дисертаційних досліджень.

Натомість 24.05.2019 МОН України було прийнято наказ № 725 «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 023 “Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація” для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» [3]. І хоча, звісно, він регламентував особливості стандарту тільки для початкового

рівня вищої освіти (першого), а не третього, тим не менше стають зрозумілі деякі методичні настанови влади стосовно змісту освіти за напрямом 023 загалом.

Так, на сторінках 3–6 було прописано, що відповідно до галузі знань 02 «Культура і мистецтво» ця спеціальність передбачає згідно з рубрикою «Методи, методики, технології» використання порівняльно-історичного, семіотичного та методу формального аналізу, а також запровадження інноваційних методик щодо створення та реставрації мистецьких об'єктів, що вкладається в межі теорії та методології проведення наукових досліджень у сфері образотворчого та декоративного мистецтва. І хоч, звісно, означений перелік методів не можна вважати вичерпним для рівня підготовки докторів філософії та докторів наук, тим не менше він принаймні штрих-пунктирно окреслює напрям методологічних досліджень у вказаній вище царині, за аналогією з яким, поглиблюючи та розширюючи його, можна проектувати методологічну «вісь абсцис та ординат» для наступних освітніх рівнів за шифром 023.

Враховуючи те, що у зазначеному документі прописано, що його розроблено з оперттям на частину шосту підпункту 16 частини першої статті 13 Закону України «Про вищу освіту», Положення про Міністерство освіти і науки України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 630, з урахуванням Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти, затверджених наказом МОН України від 01 червня 2016 року № 600 (в редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2017 року № 1648), можна вважати зазначені нормативно-правові акти та законодавчі документи частиною досліджень і публікацій щодо обраної теми.

Зважаючи на Постанову Кабінету Міністрів України № 261 від 23.03.2016 щодо затвердження «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії і доктора наук», нині він від вересня 2016 року регулює зміст нових програм підготовки в аспірантурі здобувачів ступеня доктора філософії. При цьому зі скасуванням МОН України системи «паспортів спеціальностей», на практиці відсутність чітко сформульованих засад здійснення наукових досліджень в аспірантурі та докторантурі призводить до певних колізій, коли ЗВО мають керуватися при підготовці кадрів стандартами для нижчих, першого–другого ступеня, освітніх програм, де, скажімо, замість конче необхідних засад мистецтвознавчої експертизи, прописано, що у складі всіх програм магістратури має бути сценографія.

Мета статті: визначити сутність методологічних засад здійснення наукового дослідження за спеціальністю 023 — «образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходячи з наведеної інформації та даних останнього класифікатора професій, напрошуються кілька міркувань. Адже за відсутності паспорта спеціальності для рівня докторів філософії і докторів наук відповідно до ситуації, коли у багатьох вищих навчальних закладах без постійних

спеціалізованих вчених рад взагалі неможливо присвоїти кваліфікацію випускникам аспірантури на місці, лишається відкритим питання випускової кваліфікації докторів філософії (та пізніше докторів наук за цим шифром) на місцях.

Разом з тим, відповідно до класифікатора професій від 15 лютого 2019 року, за цим напрямом можна готувати у закладах вищої освіти і науки України фахівців-науківців за такими шифрами. Так, із кодом КП 2452.1 (Код ЗКППТР 22862) значиться «Мистецтвознавець (образотворче, декоративно-прикладне мистецтво)», цебто теоретик в цій галузі. Решта спеціальностей класифікатора відповідного спрямування стосується художників-практиків і реставраторів різних спеціалізацій (кваліфікацію яким присвоюють відповідно до диплому про вищу освіту освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр» і «магістр»), у тому числі просто художника (із кодом КП 2452.2, код ЗКППТР 25229, випуск ДКХП 82,1), художника-реставратора (із кодом КП 2452.2, код ЗКППТР 25268, випуск ДКХП 86), скульптора (із кодом КП 2452.2, код ЗКППТР 24737, випуск ДКХП 82).

При цьому КП — це Код професії, ЗКППТР — Загальносоюзний класифікатор професій, посад та тарифних планів, а ДКХП — Довідник кваліфікаційних характеристик професій фахівців.

Приміром, після закінчення магістратури за напрямом 023 можна отримати таку кваліфікацію: у розділі 2 «Професіонали» (цебто випускники другого освітнього рівня вищої освіти), де вміщено професії, що передбачають підвищення рівня освіти до кандидата чи доктора наук, вченого звання с. н. с., доцента або професора, зазначені під кодом 2451.2 «Мистецтвознавець (образотворче, декоративно-прикладне мистецтво)», «Скульптор», «Художник», «Художник лакової мініатюри», «Художник народних промислів», «Художник-реставратор», 2455.2 «Керівник студії художньої творчості» [2].

У розділі 3 «Фахівці» (цебто випускники після першого — бакалаврського рівня), що вимагає знань в одній чи більше галузях наук (зокрема, гуманітарних, технічних і природознавчих), перелічені коди 3340 «Викладач мистецької школи (за видами навчальних дисциплін)», «Викладач початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів» (освітнє спрямування), 3471 «Художник-виконавець», «Мозаїст монументально-декоративного живопису», «Колорист (художник)», «Скульптор-виконавець» (маються на увазі декоратори та професійні дизайнери), 3476 «Організатори у сфері культури та мистецтва», 3479 «Інші фахівці у сфері культури та мистецтва».

У розділі 7 «Кваліфіковані робітники з інструментом» (цебто тут мали би бути представлені випускники спеціалізованих освітньо-технічних установ, як-от коледжів), що передбачає ремісничу освіту, під кодом 7324, крім інших, зазначені «Аерографік», «Ангобувальник», «Відвідник», «Готувач ґрунтових сумішей», «Ґрунтувальник полотна та картону художніх

полотен», «Емалювальник (виробництво художніх виробів)», «Живописець», «Інкрустатор», «Карбувальник скульптурного виробництва», «Карбувальник художніх виробів», «Комплектувальник фарфорових та фаянсових виробів», «Обробник художніх виробів», «Контролер художніх виробів», «Контролер монетно-орденського виробництва», «Контурувальник», «Малювальник світними фарбами», «Модельник склопластиків», «Позолотник художніх виробів», «Полірувальник художніх виробів», «Ракліст (фарфорні та фаянсові вироби)», «Реставратор художніх виробів та декоративних предметів», «Трафаретник», «Художник декоративного розмалювання по металу», «Художник мініатюрного живопису», «Художник розмалювання по дереву», «Художник розмалювання по емалі», 7329 «Модельник у виробництві неметалевої продукції», «Формувальник фарфорових, фаянсових та керамічних виробів», «Художник декоративного розмалювання», 7331 «Реставратор виробів з дерева», 7332 «Реставратор тканин, гобеленів та килимів» тощо [2]. Останні дві позиції реставраторів при цьому можуть давати тільки початкові знання з означених галузей, і, відповідно, мали би бути перенесені у перелік спеціальностей двох попередніх списків, вказаних вище (магістерського і бакалаврського рівнів відповідно).

Випускники низки перелічених та інших спеціальностей надалі можуть продовжувати навчання, переходячи до теорії, історії, критики мистецтва або займаючись науковою реставрацією. У тому числі вступати до аспірантури як перехресники, здавши додатковий іспит з фаху, якщо базава освіта в них інша.

Але, виходячи із наведених рубрик Класифікатора, їхнє коло зацікавлень має бути у межах площини розділу 2 «Професіонали», де зазначено професії, що дозволяють підвищення рівня освіти до кандидата чи доктора наук, вченого звання с. н. с., доцента або професора. Причому до цієї рубрики класифікатора потрапили, крім «Мистецтвознавця» з образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, лише менеджерсько-управлінська спеціалізація «Керівник студії художньої творчості», а також професії, що містять значну ремісничо-практичну складову, якщо керуватися загальною логікою рубрикатора означеного Класифікатора «Скульптор», «Художник», «Художник лакової мініатюри», «Художник народних промислів», «Художник-реставратор» [2].

При цьому низка інших ремісничо-практичних професій, зокрема, і весь перелік спеціальностей напряму «Реставрація», лишилися за межами означеного переліку. Хоча, загалом, сьогодні розвивається новий напрям науки із суттєвим мистецтвознавчим компонентом — наукова реставрація, де людина мала би отримувати не лише відповідний змісту спеціальності диплом із теоретичної і бази практики, а ще й навчатися далі в асистентурі як стажер упродовж трьох років, що є необхідною ланкою для отримання відповідної реставраторської категорії, яку присуджує Міністерство культури України за результатами виконаної науково-практичної роботи, представленої на розгляд комісії.

Виходячи із зазначеного, варто зауважити першу колізію щодо визначення сутності наукових спрямувань мистецтвознавчих досліджень фахівців, які отримали повну вищу освіту другого магістерського рівня і мають відповідно до Класифікатора право вчитися далі, відповідно, в аспірантурі й докторантурі. Цебто, на рівні нормативно-правових документів, які розробляються з урахуванням певних спеціалізацій за вимогами Міністерства освіти та науки України, існують недо- і перепрацювання, не сумісні з реальним науковим життям у нашій країні. Зрозуміло, що Класифікатор потрібен, насамперед, для статистики, обчислення заробітної платні і бухгалтерію, однак його рубрикація частково впливає на розуміння сутності спеціальності 023.

Наступним питанням є нормативно-правова специфіка, пов'язана із попередніми шифрами спеціальностей, за якими в Україні можливий захист за рівнем кандидата та доктора наук аж до кінця грудня 2020 року.

Так, сучасна спеціальність «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» по суті об'єднує попередні і нині чинні шифри 26.00.01 — «теорія та історія культури» (галузь знань мистецтвознавство), 17.00.05 — «образотворче мистецтво» та 17.00.06 — «декоративне і прикладне мистецтво». Новітній синтетичний різновид узагальненої єдиної спеціальності зведений на кшталт російських та білоруських шифрів, де в одному блоці наявні також три спеціалізації.

У Росії вона поіменована 17.00.04 «Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво й архітектура». При цьому російська формула спеціальності передбачає як вивчення кожної з перелічених галузей знань окремо, так і у їхню взаємодію одна з одною [4].

Наведений паспорт включає такі галузі досліджень:

«1. Исследование фундаментальных и прикладных проблем мировой и российской художественной культуры прошлого и настоящего.

2. Исследование внешних и внутренних закономерностей развития пластических искусств.

3. Способы и формы взаимодействия различных видов искусства.

4. Роль и место искусства и архитектуры в становлении и развитии духовной и материальной культуры общества.

5. Творческие судьбы и художественное наследие мастеров живописи, графики, скульптуры, архитектуры и декоративно-прикладного творчества.

6. Идеальные искания и стилевые направления эпохи в различных видах искусства.

7. Художественная культура русской провинции.

8. Роль искусства и архитектуры в формировании жизненной среды.

9. Механизмы взаимодействия (синтеза) пространственных искусств между собой, а также связи пластических искусств с литературой, музыкой, театром, кино и другими видами художественной деятельности.

10. История и практика становления и развития декоративно-прикладного творчества.

11. Способы и методы системного подхода к постижению узловых вопросов художественного развития человечества.

12. Комплексное изучение художественной культуры.

13. Методология и методика исследования проблем изобразительного, декоративно-прикладного искусства и архитектуры» (наводимо мовою оригіналу).

Натомість в аспірантурі та докторантурі Білорусі існує два шифри. Той самий 17.00.04 з тією ж назвою, що на теренах Росії, та 17.00.09. Однак галузі досліджень за першим (викладені нижче), визначені у паспорті спеціальності, відмінні від російського паспорта:

«– изобразительное, декоративно-прикладное искусство и архитектура как отдельные виды искусства, их своеобразие и сущность;

– жанры изобразительного (живопись, графика, скульптура, фотоискусство), виды декоративно-прикладного, монументального искусства и архитектуры, в том числе их взаимодействие с другими видами искусства и взаимосвязи с наукой, религией, философией;

– художественная стилистика произведений изобразительного, декоративно-прикладного искусства и архитектуры;

– теоретические аспекты изобразительного, декоративно-прикладного искусства и архитектуры (художественный язык, виды, жанры, стили, форма, композиция, технология; терминология);

– историко-теоретические и творческие аспекты создания объектов архитектуры, градостроительства и историко-архитектурного наследия;

– архитектура в синтезе с изобразительным, монументальным и декоративно-прикладным искусством;

– история изобразительного, декоративно-прикладного искусства и архитектуры Беларуси;

– история изобразительного, декоративно-прикладного искусства и архитектуры зарубежных стран;

– история и художественные особенности стилей, отдельных школ и направлений в изобразительном, декоративно-прикладном искусстве и архитектуре;

– особенности художественного творчества отдельных мастеров;

– художественные особенности народного инситуго и декоративно-прикладного искусства;

– атрибуция (с использованием новых технических достижений и технологий), систематизация произведений изобразительного, декоративно-прикладного искусства и архитектуры;

– топография определенных типов памятников в изобразительном, декоративно-прикладном искусстве и архитектуре;

– иконография памятников изобразительного и декоративно-прикладного искусства и архитектуры;

– эпиграфика и палеография в памятниках изобразительного и декоративно-прикладного искусства и архитектуре;

– сценография, художественные особенности оформления спектаклей в драматическом и музыкальном театре, цирке, праздничных торжеств и парадов;

– художественное образование» (мовою оригіналу).

При цьому білоруський паспорт шифру 17.00.09 — теорія та історія мистецтва включає окремі теоретичні питання мистецтвознавства. За сутність ця спеціальність близька до спеціальності, що нині діє в Україні: 26.00.01 (колишня 17.00.01) — «теорія та історія культури» (галузь знань — мистецтвознавство). Адаже тут розглядаються й філософсько-культурологічні питання, зокрема світоглядні, онтологічні, гносеологічні, ідеологічні, культуротворчі, соціологічні. Окремо за паспортом 17.00.09 розробляються питання універсалій у мистецтві, мистецтво як галузь гуманітарного знання, концепти у ньому, сакральні форми, його сутність та методологічні засади.

Галузі знань у цьому шифрі прописані так:

«– искусствоведение как область гуманитарной науки: теория, история, методология;

– искусство как социальное явление;

– искусство и идеология (мировоззрение);

– искусство и художественная культура;

– искусство и менеджмент;

– онтология искусства, или искусство как художественно-творческая деятельность;

– гносеология искусства;

– универсалии искусства;

– генезис искусства;

– эволюция искусства;

– содержание и форма в искусстве;

– сущность художественного образа и средства его воплощения;

– классификация видов искусства;

– эпохи, стили, направления искусства;

– сакральное и светское искусство;

– техногенные виды искусства;

– специфика, закономерности и детерминанты современного искусства;

– народное творчество и искусство;

– взаимодействие и синтез искусств;

– языки искусства;

– традиции и новаторство в искусстве;

– художественная критика;

– художественное образование;

– формирование, становление и развитие искусствоведческих концепций;

– терминологический аппарат современного искусствоведения» (мовою оригіналу).

Цей же шифр у Росії містить такі положення паспорта спеціальності:

«1. Природа искусства.

2. Сущность художественного образа как результата чувственно-рационального познания мира.

3. Происхождение искусства.

4. Искусство как социальное явление.

5. Социальные функции искусства.

6. Закономерности динамики художественного процесса.

7. Закономерности формирования образных систем и языка искусств для духовной жизни этносов, народов и обществ.

8. Эстетическое богатство мира и духовной жизни как источник многообразия искусств.

9. Классификация искусства.

10. Народное искусство и народное творчество.

11. Массовое и популярное искусство.

12. Классическое искусство.

13. Содержание искусства.

14. Единство содержания и формы искусства.

15. Идеалы искусства.

16. Гносеология искусства.

17. Онтология искусства.

18. Аксиология искусства.

19. Универсалии в искусстве.

20. Искусство первобытного человека.

21. Искусство шумеров, Месопотамии, Передней Азии.

22. Искусство Древнего мира.

23. Искусство Древней Руси.

24. Искусство Византии.

25. Искусство Возрождения.

26. Искусство Нового времени.

27. Европейское искусство.

28. Искусство России XVII — первой половины XIX веков.

29. Искусство России в XIX веке.

30. Авангардное и модернистское искусство конца XIX — начала XX вв.

31. Русский авангард в искусстве.

32. «Серебряный век» российского искусства.

33. Художественные эксперименты и течения в искусстве XX века.

34. Искусство социалистического реализма в СССР.

35. Возрождение российского искусства в конце XX века.

36. Андеграунд и постмодернизм в искусстве на переломе XX и XXI вв.».

Як бачимо, різниця здебільшого тільки у додаткових параметрах «естетичного», «духовного», «соцреалістичного» та розведенні на окремі блоки всієї історії світового мистецтва. А також — у висвітленні результатів наукових досліджень. Так, для захисту кандидатської дисертації у Росії достатньо опублікувати 5 статей, докторської — монографію + 15 статей у рецензованих виданнях для гуманітарних та суспільних наук, і 10 для технічних (до них також прирівнюються патенти). Натомість норми для Білорусі — 3 та 15 статей відповідно (за наявності одноосібної монографії в докторанта) у гуманітарних науках.

Для докторської з медичних або сільськогосподарських наук кількість статей збільшено до 22 (або ті ж 15 + монографія), а за природничими чи технічними — до 25 статей мінімально (або 18 статей + монографія).

Причому обсяг наукової статті у Білорусі має становити не менше, ніж 0,35 авторських аркуші або 14 000 знаків (близько 8 сторінок), монографії — від 10 авторських аркушів, цебто близько 235 сторінок. При цьому статті мають бути оприлюднені у виданнях за певним переліком всередині країни або в іноземних виданнях [6].

Що ж до диференціації освітніх програм докторів філософії, впроваджені в систему освіти ще одного нашого сусіда, що є членом Євросоюзу, Республіки Польща, то варто наголосити, що за останньою реформою тут є своя варіативність.

Так, власне опанування навчання на доктора філософії (це III ступінь, який триває від 6 до 8 семестрів — цебто 3–4 роки [9, с. 100] залежно від фахової спрямованості та вимог не лише Департаменту науки Міністерства науки і вищої школи, а й вишу), можливе тільки після завершення II освітнього ступеня магістратури. Останній триває 2 роки після трирічного курсу I ступеня (бакалаврський рівень у Польщі має назву ліцензіат), або за окремими напрямками знань (психологія, право, медицина, фармацевтика, ветеринарна справа), або одразу розрахований на п'ятирічне навчання. В основному нормальною вважається зміна спеціалізації під час переходу до магістратури, але після неї, як правило, напрям досліджень уже лишається сталим, раніше обраним.

Так, артистично-наукова освіта докторів філософії за програмою докторантських шкіл (раніше називалися докторантськими студіями) [9, с. 94] тут підпадає під загальногуманітарне спрямування, що обмежується рубрикою «Dziedzina nauk humanistycznych» і включає сім галузей знань: 1) археологію, 2) філософію, 3) історію, 4) мовознавство, 5) літературознавство, 6) релігієзнавство і 7) мистецтвознавство (nauki o sztuce).

При цьому в Польщі окреслений освітній рівень за напрямом «Dziedzina sztuki» передбачає поділ на три спеціалізації: 1) мистецтво кіно і театру; 2) музичні мистецтва; 3) пластичні мистецтва та реставрація й консервація творів у галузі мистецтв.

Так, відповідно до польської освітньої реформи в галузі докторської освіти, що була затверджена від 20 вересня 2018 року в документі «Dziennik ustaw Rzeczypospolitej polskiej», під № 1818 значиться: «Dziedzina sztuki: 1) sztuki filmowe i teatralne; 2) sztuki muzyczne; 3) sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki», що відповідає новому Уставу в означеній царині, запровадженому 3 липня 2018 року.

Наприклад, така спеціалізація є у партнера Київського університету імені Бориса Грінченка — Сілезького університету (відділ артистичний у Чешині), а також у Жешувському університеті, Університеті Миколая Коперніка в Торуні, Університеті Марії Кюрі-Склодовської у Любліні, Академії красних мистецтв у Гданьську, Академії красних мистецтв у Вроцлаві, Академії красних мистецтв імені Яна Матейка у Кракові, Академії красних мистецтв у Варшаві. Докторанти (ад'юнкти) докторських шкіл високого рівня освіти рівня В отримують більш високі стипендії, порівняно з іншими докторантами. Їхній

прибуток в середньому по країні сягає 37 % від зарплатні професора (нині це близько 2 370 злотих), а після підвищення кваліфікації — вже 57 % (близько 3 650 злотих) [10].

Пам'ятаємо, що в європейській науковій класифікації, яка відображається в американських наукових платформах Scopus або Web of Science, це рубрикація «Art and Humanities» [8], що у Польщі має дві відповідні складові.

Цебто, мистецтвознавство тут, виходячи з окресленого поділу, сягає теоретичного блоку гуманітарних наук, воно виділене в окрему рубрику. Натомість мистецтва та реставрація радше розуміються як практична, ремісничо-прикладна галузь знань.

При цьому в деяких документах, приміром, у стандарті, що має назву «Przewodnik po systemie szkolnictwa wyższego i nauki», виданому у Варшаві під егідою «Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego» 2019 року, зазначено, що «неможливо присвоїти докторський ступінь лише в галузі мистецтва» (оскільки воно має прикладний характер), а «наукові ступені та ступені в галузі мистецтва присуджуються в галузях чи дисциплінах відповідно до нової класифікації, що базується на Постанові Міністра науки та вищої освіти від 20 вересня 2018 року у галузях науки та наукових дисциплін і художніх дисциплін (Звід законів 2018 року, ст. 1818)» [9]. При цьому докторант — це вже не старший студент, а молодший науковий співробітник.

Тут само вказано, що тамтешні докторантури PhD або з присудження ступеня доктора габілітованого мають наукові категорії A +, A чи B + за певними дисциплінами, які дозволяють здійснювати захисти та присвоювати докторські ступені у межах визначених напрямків знань. При цьому можуть відбуватися міждисциплінарні дослідження, де треба визначити провідну галузь, за якою присуджують ступінь [9].

Впливають на формування наукових галузей у докторантурі 6 основних інституцій Польщі, з-поміж яких, окрім Інституту наукового Польської академії наук, самої Польської академії наук (PAN) і Польської академії вмінь, — колектив Міжнародного наукового інституту. Вочевидь, саме він визначає поняттєву сферу освітнього рівня PhD (або його аналога), який впроваджений в освітній процес країн Європи, Північної Америки, Австралії [9].

Власне, під вказану останню рубрикацію «Мистецтво та гуманітаристика» і було останнім часом адаптовано сукупну українську спеціалізацію-відповідник за шифром 023. Тобто вона має відповідати спрямуванням наукових мистецтвознавчих студій у галузі образотворчого, декоративного мистецтва та збереження культурних цінностей і культурної спадщини засобами реставрації та консервації.

Враховуючи сутність синтетичної спеціальності 023, де крім колишніх позицій обох шифрів 17.00.05 — «образотворче мистецтво» та 17.00.06 — «декоративне і прикладне мистецтво», по суті, має бути викладена

у паспорті і низка найбільш важливих позицій спеціальності 26.00.01 — «теорія та історія культури (мистецтвознавство)», а також окремі складові спеціальності 18.00.01 — «теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури» з тією лише різницею, що питання консервації і реставрації тут будуть стосуватися ширшого діапазону — від живопису олійними фарбами, темпері на дошці (іконопису), фрескового стінопису, графіки на папері до реставрації тканин і текстилю в цілому, дерева, металу, скла і кераміки, композитів.

При цьому архітектура як частина мистецтв, що працюють із образами, а також скульптура мають бути складовими паспорта 023 на рівних із переліченими позиціями. Проте, порівняно із основними напрямками досліджень, викладеними у паспорті спеціальності 18.00.01, слід прибрати аспекти археології, містобудування, музеєзнавства та пам'яткознавства, для галузей знань яких існують окремі відповідні шифри за новим поділом.

Крім того, обов'язковою складовою вбачаються атрибуція та мистецтвознавча експертиза творів мистецтва, які наразі відсутні у напрямках вітчизняних досліджень відповідно до старих паспортів перелічених спеціальностей. Натомість їхні елементи, що раніше фіксувалися в паспорті 26.00.01 як підпункт з мистецькими технологіями, є у білоруському паспорті аналогічної синтетичної спеціальності за шифром 17.00.04 і звучать так: «атрибуція (с использованием новых технических достижений и технологий), систематизация произведений изобразительного, декоративно-прикладного искусства и архитектуры» (цитуються мовою оригіналу, аби не видозмінювати суть викладеного) [1].

Враховуючи специфіку нового шифру, варто запропонувати такі принципи та підходи, а також методи наукового дослідження: наукової достовірності, істинності і всебічності, принцип історизму, принцип об'єктивності. При цьому підходи найчастіше мають вживатися теоретичні (мистецтвознавчий, культурологічний), а також практичні (художній, дизайнерський, реставраційний).

Філософські: аксіологічний, онтологічний, гносеологічний, семіотичний, діалектичний, герменевтичний. Історичні: історико-генетичний, історико-хронологічний, компаративний (історико-порівняльний), історико-культурний. Культурологічні: культурологічний, культуротворчий, соціокультурний, крос-культурний, метод мікроісторії. Мистецтвознавчі: формально-стилістичний, типологічний, іконографічний, іконологічний, метод мистецтвознавчого аналізу.

До загальнонаукових методів також можна зарахувати евристичний, термінологічний, контекстуальний, статистичний, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, експериментальний, біографічний, інтерв'ювання, синхронний, діахронний, ретроспективний, метод моделювання, семантичний, структурний, математичного моделювання, контент-аналізу, спостереження, опису, систематизації, порівняння, узагальнення, постулювання, гіпотези, аксіоми.

Висновки із запропонованого дослідження і перспективи подальших розвідок у вказаному напрямі. Отже, зважаючи на вищевикладене, варто наголосити, що стандарт (у сенсі відповідника паспорту) спеціальності 023 для аспірантури та магістратури має включати позиції паспортів колишніх вітчизняних шифрів 17.00.05 — «образотворче мистецтво», 17.00.06 — «декоративне і прикладне мистецтво», 26.00.01 — «теорія та історія культури (мистецтвознавство)», 18.00.01 — «теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури» (але в останньому випадку реставрація з ухилом у декоративно-прикладне мистецтво та образотворче мистецтво без археології, містобудування та музеєзнавства із пам'ятокознавством).

Підсумовуючи, слід наголосити, що частини теорії мистецтва, пов'язані із онтологією, гносеологією, семіотикою, а також аксіологією, герменевтикою, іконологією, естетичними уподобаннями, модою, смаками, поняттям духовного у мистецтві, мистецькими універсалами та критикою мистецтва мають бути введені у рубрикацію стандарту (в сенсі відповідника паспорта) цієї спеціальності на рівних із історією світового мистецтва та поняттями про загальну морфологію мистецтва, роди, жанрово-видову специфіку та мистецтвознавчим аналізом.

Окремо у цьому стандарті (що перебирає на себе функцію паспорта) мають фігурувати мистецькі технології, питання атрибуції, експертизи та менеджменту мистецтва. Сам розгляд концептуальних питань має здійснюватися під призмою класичного європейського мистецтва, східного мистецтва і сучасних оновлених мистецьких форм з елементами інтерактиву, цифрових технологій, новітніх філософсько-світоглядних течій у ньому (від неконформізму, андеграунду до гламуру і хулігансько-вандалного мистецтва).

При цьому тиражоване, масове мистецтво має вивчатися на рівних із проявами арт-дизайну, адже всі ці форми повинні мати свою понятійно-категоріальну базу, термінологію, бути типологізовані і класифіковані. Окрему увагу слід приділити народному мистецтву, світському мистецтву, професійному, аматорському та самодіяльному мистецтву, синтезу мистецтв, їхнім образним характеристикам і розумінню загального поступу художньої культури, розвитку великих історичних стилів, індивідуальній пластичній мові митця, компаративним і крос-культурним дослідженням, загалом мистецтвознавчому дискурсу.

Серед іншого, зважаючи на специфіку нинішньої рубрикації Класифікатора професій, варто переглянути спеціальності художників, скульпторів, реставраторів та інших практиків, що працюють із цариною образотворення і мають право навчатися далі в аспірантурі та докторантурі. Адже їхні дипломи бажано адаптувати до вимог наступного рівня освіти. Також при написанні

держстандартів до робочих груп із їхньої розробки варто включати не лише кандидатів, але й докторів наук, аби не пропустити важливі аспекти підготовки кадрів, починаючи з ланок бакалаврів і магістрів, які мають опанувати методологію спеціальності 023 у межах галузі знань 02 «Культура і мистецтво» з опертям на розуміння сутності всіх вище означених чотирьох складових — теорії та історії художньої культури, мистецтвознавства в царині образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, а також реставрації.

Адже за новим поділом до галузі знань 02 «культура і мистецтво» також увійшли до напрямку мистецтвознавства (крім колишніх 17.00.05 — «образотворче мистецтво» і 17.00.06 — «декоративне і прикладне мистецтво») нові шифри: 021 — «аудіовізуальне мистецтво та виробництво» і 022 — «дизайн», з якими слід розмежовувати сфери діяльності. При цьому реставрація випала з шифру архітектурних напрямів досліджень, які тепер із трьох спеціальностей зведені в одну під шифром 191 — «архітектура та містобудування», що треба враховувати при здійсненні досліджень, дотичних до суміжних галузей знань.

Додатково в царині культури і мистецтва (02), крім шифрів 024 — «Хореографія», 025 — «Музичне мистецтво», 026 — «Сценічне мистецтво», — лишилися шифри 027 — «Музеєзнавство. Пам'ятокознавство», а також 028 — «Менеджмент соціокультурної діяльності», куди зарахували колишній шифр 26.00.06 — «Прикладна культурологія. Культурні практики». Натомість 034 — «Культурологія» (колишній шифр 26.00.01 — «теорія та історія культури» (галузь знань «культурологія»)) тепер входить до блоку 03 — «Гуманітарні науки» [5]. Крім власного напрямку, ці галузі знань відрізняються і власним методологічним інструментарієм.

На жаль, мистецтвознавчий супровід культурних цінностей в умовах війни так і не став окремою спеціалізацією мистецтвознавців-експертів, хоча у нашій державі вже сьомий рік як серед держслужбовців, так і серед освітян говориться про нагальну потребу здійснювати підготовку таких фахівців, що могли би випускатись на базі мистецтвознавчої освіти шифру 023.

Крім того, занадто складні вимоги до публікацій докторів філософії та докторів наук у межах видань, що індексуються на міжнародних платформах Scopus і Web of Science можуть призвести до ситуації, коли науковці будуть їхати для захисту у сусідні Росію та Білорусь, після чого в Україні лише нострифікуватимуть свої дипломи. Така реальність може спричинити великий відтік найкращих кадрів і наявність у дисертаціях чужорідної ідеологічної складової з негативним фактором культуртрегерства в українській науці.

Література

- 17.00.04 — изобразительное и декоративно-прикладное искусство и архитектура [Паспорт специальности в Беларуси]. URL: <https://vak.gov.by/node/1223>. (дата обращения: 06.12.2019).
- Класифікатор професій зі змінами, затвердженими наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 15 лютого 2019 року № 259. URL: <https://buhgalter.com.ua/dovidnik/klasifikator-profesiy/rozdil-2-profesionali/> (дата звернення: 17.11.2019).
- Наказ МОН України № 725 від 24.05.2019 «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 023 “Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація” для першого (бакалаврського рівня вищої освіти)». Київ: МОН України, 2019. 16 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/023-obrazotvorche-mistetstvo-dekorativne-mistetstvo-restavratsiya-bakalavr.pdf> (дата звернення: 02.12.2019).
- Паспорт специальности 17.00.04. URL: http://www.aspirantura.spb.ru/pasport/17_00_04.html (дата обращения: 06.12.2019).
- Таблиця відповідності Переліку наукових спеціальностей (Перелік 2011) та Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (Перелік 2015). Затверджено Наказ Міністерства освіти і науки України 06 листопада 2015 року N 1151 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 12 квітня 2016 року № 419). URL: <https://www.krok.edu.ua/download/aspirantura/2016-08/tablistsya-vidpovidnosti-pereliku.pdf> (дата звернення: 12.11.2019).
- Указ Президента Республики Беларусь от 1 декабря 2011 г. № 561 «О некоторых вопросах подготовки и аттестации научных работников высшей квалификации» с изменениями и дополнениями на 48 листах. URL: <http://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=P31100561> (дата звернення: 06.12.2019).
- Шейко В., Кушнарченко Н. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. 7-ме вид. Київ: Знання, 2011. 310 с.
- Departament Nauki. URL: <https://www.gov.pl/web/nauka/> (access date: 06.12.2019).
- Przewodnik po systemie szkolnictwa wyższego i nauki. Warszawa: Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, 2019. URL: <https://konstytucjadlanauki.gov.pl/content/uploads/2019/02/przewodnik-po-reformie-wydanie-i-poprawione-marzec-2019.pdf> (access date: 06.12.2019).
- Szkola Doctorska ASP we Wrocławiu. URL: https://www.asp.wroc.pl/?module=StaticContent&controller=Main&id=2245&__seoName=Szko%C5%82a+Doktorska+w+pigu%C5%82ce (access date: 06.12.2019).

References

- 17.00.04 — izobrazitelnoe i dekorativno-prikladnoe iskusstvo i arhitektura [Pasport spetsialnosti v Belarusi]. URL: <https://vak.gov.by/node/1223>. (data obrascheniya: 06.12.2019).
- Klasyfikator profesii zi zminamy, zatverdzhenyymi nakazom Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy vid 15 liutoho 2019 roku # 259. URL: <https://buhgalter.com.ua/dovidnik/klasifikator-profesiy/rozdil-2-profesionali/> (data zvernennia: 17.11.2019).
- Nakaz MON Ukrainy # 725 vid 24.05.2019 «Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu 023 “Obrazotvorche mystetstvo, dekoratyvne mystetstvo, restavratsiia” dlia pershoho (bakalavrskoho rivnia vyshchoi osvity)». Kyiv: MON Ukrainy, 2019. 16 s. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/023-obrazotvorche-mistetstvo-dekorativne-mistetstvo-restavratsiya-bakalavr.pdf> (data zvernennia: 02.12.2019).
- Pasport spetsialnosti 17.00.04. URL: http://www.aspirantura.spb.ru/pasport/17_00_04.html. (data obrascheniya: 06.12.2019).
- Tablytsia vidpovidnosti Pereliku naukovykh spetsialnostei (Perelik 2011) ta Pereliku haluzei znan i spetsialnostei, za yakymy zdiisnuietsia pidhotovka zdobuvachiv vyshchoi osvity (Perelik 2015). Zatverdzheno Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy 06 lystopada 2015 roku N 1151 (u redaktsii nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 12 kvitnia 2016 roku # 419). URL: <https://www.krok.edu.ua/download/aspirantura/2016-08/tablistsya-vidpovidnosti-pereliku.pdf> (data zvernennia: 12.11.2019).
- Ukaz Prezidenta Respubliki Belarus ot 1 dekabrya 2011 g. # 561 «O nekotoryih voprosah podgotovki i attestatsii nauchnykh rabotnikov vysshey kvalifikatsii» s izmeneniyami i dopolneniyami na 48 listah. URL: <http://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=P31100561> (data zvernennya: 06.12.2019).
- Sheiko V., Kushnarenko N. Orhanizatsiia ta metodyka nauko-vo-doslidnytskoi diialnosti: pidruchnyk. 7-me vyd. Kyiv: Znannia, 2011. 310 s.
- Departament Nauki. URL: <https://www.gov.pl/web/nauka/> (access date: 06.12.2019).
- Przewodnik po systemie szkolnictwa wyższego i nauki. Warszawa: Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, 2019. URL: <https://konstytucjadlanauki.gov.pl/content/uploads/2019/02/przewodnik-po-reformie-wydanie-i-poprawione-marzec-2019.pdf> (access date: 06.12.2019).
- Szkola Doctorska ASP we Wrocławiu. URL: https://www.asp.wroc.pl/?module=StaticContent&controller=Main&id=2245&__seoName=Szko%C5%82a+Doktorska+w+pigu%C5%82ce (access date: 06.12.2019).

Shkolna O.

Methodological Bases of Conducting a Scientific Research under the Specialty 023 — “The Fine Arts, Decorative Art, Restoration”

Abstract. Methodological basis of realization of scientific research on art criticism within the new code number 023 is examined in the article. As there is no passport for this specialty yet, despite ongoing postgraduate studies and doctoral studies, many have significant concerns regarding the content of the specialty and methodology of dissertations. Considering specificity of the given problematics, which is caused by three directions for research, specified in the specialty title (fine arts, decorative art, restoration), it is possible to speak about three separate specializations and necessity to develop unified methodological toolkit. Also, art theory and history has not been outlined as a separate specialty (common practice in some Post-Soviet states). Accordingly, additional provisions of such specialty are much needed.

Keywords: methodology, fine arts, decorative art, restoration, art criticism, Ukraine, 2020–2021.

Школьная О. В.

Методологические основы осуществления научного исследования по специальности 023 — «изобразительное искусство, декоративное искусство, реставрация»

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению методологических основ осуществления научных исследований по искусствоведению в пределах нового шифра 023. Учитывая, что паспорт этой специальности, по которой уже ведется подготовка во многих аспирантурах и докторантурах Украины, еще не разработан, возникает вопрос и относительно её содержания, и относительно соответствующей методологии исследований. Учитывая специфику данной проблематики, обусловленной одновременно тремя направлениями деятельности, указанными в названии специальности, а именно — изобразительным искусством, декоративным искусством, реставрацией, можно говорить об отдельных трёх специализациях и необходимости поиска для них универсального методологического научного инструментария. Кроме того, отсутствие отдельной специальности по теории и истории искусства, как это принято в некоторых государствах постсоветского социума, требует также соответствующих дополнительных положений паспорта данной специальности.

Ключевые слова: методология, изобразительное искусство, декоративное искусство, реставрация, искусствоведение, Украина, 2020–2021 год.